

GUY STANDING

Prekarya

Yeni Tehlikeli Sınıf

The Precariat
The New Dangerous Class

ÇEVİREN *Ergin Bulut*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
Prekarya	11
Prekarya kıpırdanıyor	12
Prekarya eyleme geçiyor	16
Küreselleşmenin çocuğu	18
Prekaryayı tanımlamak	21
Emek, çalışma, oyun ve boş zaman	30
Prekaryanın çeşitleri	31
Prekaryalaşma	36
Prekaryalaşmış zihin	38
Öfke, dışlanmışlık, kaygı ve yabancılaşma	40
Sonuç yerine	48
İKİNCİ BÖLÜM	
Prekarya Neden Büyüyor	51
Küresel dönüşüm	53
<i>Çindistan'ın ortaya çıkışı</i>	54
<i>Şirketlerin metalaşması</i>	56

Emek esnekliğinin sirenleri: Emegın yeniden metalaşması	59
<i>Sayısal esneklik</i>	60
<i>İşlevsel esneklik ve iř gıvencesizliği</i>	68
<i>Mesleklerin parçalanması</i>	72
<i>Ücret sisteminde esneklik:</i>	
<i>Toplumsal gelirin yeniden yapılandırılması</i>	75
Gıvencesiz istihdam	83
<i>Gıvencesizlik tuzağı</i>	88
Finansal kriz	90
Kamu sektörünün çökertilmesi	93
Sübvansiyon devleti: Prekaryanın laneti	98
Gölge ekonomi	102
Toplumsal hareketliliğin düşüşü	103
Sonuçlar	105
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Prekaryaya Kimler Dâhil?	107
Kadınlar: Hayatın kadınlaşması mı?	108
<i>Bir erkeklik krizi mi?</i>	114
Gençler: Kentli göçebeler	117
<i>Eğitimin metalaşması</i>	120
<i>Okulun prekaryaya için akışkanlaşması</i>	128
<i>Gençlerin gıvencesizlik tuzakları</i>	130
<i>Stajyerlik çılgınlığı</i>	133
<i>Nesle dayalı gerilim</i>	135
<i>Sessizlik ve 2008 sonrası ekonomik durgunluk</i>	136
<i>Kasvetli manzaralar</i>	138
Yaşlılar: Sızlananlar ve sırtanlar	139
<i>Emeklilięin yavař ölüümü</i>	140
<i>Erken emeklilikten emekli emeęine</i>	142
<i>Sübvansiyon edilen nesil</i>	145
Etnik azınlıklar	150
Engelliler: Yapım aşamasında bir kavram mı?	151
Kriminalize olanlar: Hapishanedeki prekaryaya	152
Sonuç yerine	154

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Göçmenler: Mağdur mu, Hain mi, Yoksa Kahraman mı?	155
Yeni 'kısmi vatandaş'lar	161
<i>Mülteciler ve sığınma talebinde bulunanlar</i>	166
<i>Kayıt dışı ve yasadışı göçmenler</i>	166
<i>Geçici ve mevsimsel göçmenler</i>	169
<i>Uzun süreli göçmenler</i>	172
Boşlukta bir rezerv olarak prekarya	175
Sıraya girmekten engellere doğru mu?	177
Gelişmekte olan ülkelerde ucuz emek olarak göçmenler	180
Yeni emek ihraç rejimleri	186
Sonuç yerine	192

BEŞİNCİ BÖLÜM

Emek, İş ve Zamanın Sıkışması	195
İş nedir?	198
Hizmet sektöründe işyeri	199
Hizmet sektöründe zaman	201
Emeğin yoğunlaşması	202
Değişim değeri olmayan emek	203
Hizmet sektörü vasıfları	205
Yeniden üretim için çalışma	209
Gençlik ve bağlantıda olma hali	213
Boş zamanın daralması	215
Sonuç yerine	219

ALTINCI BÖLÜM

Cehennem Siyaseti	221
Gözetim toplumu	222
<i>Mahremiyetin işgali</i>	223
<i>Gözetime dayalı eğitim</i>	226
<i>İşe alma, işten atma ve işyeri disiplini</i>	227
<i>Libertaryan paternalist devlet</i>	232
Prekaryayı mutlu kılmak	235
Terapi devleti	236
Çalıştırma programları ve şartlılık	238

Prekaryayı şeytanlaştırmak.....	243
Zayıflayan demokrasi ve neofaşizm.....	245
Sonuç.....	254

YEDİNCİ BÖLÜM

Cennet Siyaseti	257
Kısmi vatandaşlık tarih olsun.....	260
Kimlikleri tekrar kazanmak.....	263
Eğitimin kurtarılması.....	264
Çalışmak, sadece ücretli emek değil.....	266
Emeğin tamamen metalaşması.....	267
Mesleki özgürlük.....	269
Çalışma hakları.....	272
Çalıştırma programları ve şartlılıkla mücadele.....	274
Örgütlenme özgürlüğü: Prekaryanın özneliği.....	276
Eşitliğin canlandırılması.....	281
Temel gelir.....	282
Güvenliğin yeniden bölüşümü.....	285
Finansal sermayenin yeniden bölüşümü.....	289
Zamanın kontrolünü ele geçirmek.....	292
Ortaklık fikrinin hatırlanması.....	294
Boş zaman hibeleri.....	296
Sonuç.....	300
KAYNAKÇA.....	301
DİZİN.....	309

Prekarya

1970'lı yıllarda ideolojik olarak koşullanmış bir kısım iktisatçı, siyasetçilerin zihinlerini ele geçirdi. Bu iktisatçıların inandığı neoliberal modelin temelinde, büyüme ve kalkınmanın rekabet gücüne dayandığı, her şeyin rekabeti ve rekabet potansiyelini artırmak için yapılması ve piyasa kurallarının hayatın her alanına nüfuz etmesi gerektiği düşüncesi yatıyordu.

Bu modele göre, ülkelerin emek piyasasındaki esnekliğin artırılması şarttı. Bu, risk ve güvencesiz hallerin getirdiği maliyetin, işçiler ve onların ailelerince karşılanması anlamına geliyordu. Bunun sonucunda, herhangi bir istikrara sahip olmayan ve bütün dünyaya yayılmış milyonlarca kişiyi barındıran küresel bir 'prekarya' ortaya çıktı. Prekarya, artık tehlikeli bir sınıf halini alıyor ve prekaryanın içindeki kişiler, birtakım kirli odakların sesini dinlemeye, oylarını ve paralarını nüfuzu giderek artan siyasi bir platforma vermeye meyilliler. Farklı hükümetler tarafından değişik dozlarda benimsenen neoliberal gündemin en önemli başarısı, tam da bu siyasi canavarın oluşma sürecini tetiklemesi oldu. Bu canavar iyice güçlenip canlanmadan önce eyleme geçmek şart.

Prekarya kıpırdanıyor

1 Mayıs 2001'de, çoğunluğu öğrenci ve aktivistlerden oluşan beş bin kişi, Milan kent merkezinde alternatif bir 1 Mayıs gösterisi için bir araya geldi. 1 Mayıs 2005'e gelindiğinde, söz konusu insanların sayısı elli bini aşmıştı ki bu sayı bazılarına göre yüz binin de üzerindeydi. Ayrıca Avrupa 1 Mayıs'ı,* çoğunu gençlerin oluşturduğu yüzbinlerce kişiyle beraber artık Avrupa'nın tamamına yayılarak tüm kıtayı kapsayan siyasi bir hareket halini almıştı.

Özgürce göç etmek ve vatandaşlık geliri gibi geleneksel sendikacılıkla pek alakası olmayan talepleri gördüklerinde, normalde 1 Mayıs gösterilerini düzenleyen ve artık yaşları ilerlemiş sendikacıların kafası muhtemelen karışmıştır. Zira sendikacılar güvencesizliğe karşı çareyi, 20. yüzyılın toplumsal tutkalı olarak değerlendirilebilecek istihdam yanlısı modelde – uzun vadede iş garantisi ve bununla beraber gelen sosyal yardım tuzaklarında– görüyordu. Fakat genç göstericilerin çoğu, anne-babalarının ait olduğu neslin Fordist döneme ait tam zamanlı istihdamın tekdüzeliğine, işyerinde idareye ve sermayenin emirlerine boyun eğmesine tanık olmuştu. Avrupa 1 Mayıs'ındaki göstericilerin dört başı mamur alternatif bir gündemleri yoktu ancak Fordist dönemin istihdam politikalarını tekrar canlandırmaya dair bir arzuları da yoktu.

İlk olarak Batı Avrupa'da ortaya çıkan Avrupa 1 Mayıs'ı, Japonya'nın dikkate değer bir enerji merkezi halini almasıyla küresel bir karakter kazandı. Avrupa Birliği projesinin bireyi hayatta birden fazla işe, esnekliğe ve daha hızlı ekonomik büyümeye mecbur bırakan rekabetçi piyasa modeline yabancılaşmış, eğitilmiş ve huzursuz Avrupalılardan müteşekkil bir gençlik hareketi olarak başlayan Avrupa 1 Mayıs'ı, bir zaman sonra Avrupa merkezci köklerini bir kenara bırakarak, enternasyonalist bir hal kazandı. Zira harekete dâhil olanlar, içinde buldukları güvencesiz koşulların aslında dünyanın diğer ta-

(*) *Euro May Day*. Feminist, anti-kapitalist ve göçmenleri daha çok Batı Avrupa'da bir araya getiren güvencesizler hareketinin düzenlediği gösteri – ç.n.

raflarında olup bitenlerle yakından alakalı olduğunu gördüler. Göçmenler de, prekarya gösterilerinin önemli bir bileşeni oldu.

Hareket, hayatlarını geleneksel kalıpların dışında yaşayanları da içine alarak büyüdü. Ana akım neoliberal politikaların mağduru ve egemen kurumların şeytanlaştırdığı prekarya ile yine aynı egemen kurumları entelektüel ve duygusal bir isyankârlıkla ortak bir şekilde reddeden *kahraman* prekarya arasında sürekli olarak yaratıcı bir gerilim söz konusuydu. 2008 yılına gelindiğinde, Avrupa 1 Mayıs gösterileri, sendikaların aynı gün düzenlediği yürüyüşleri gölgede bırakıyordu. Bu durum her ne kadar kamuoyu ve siyasetçiler tarafından fark edilmese de önemli bir gelişmeydi.

Tabii prekaryanın bu iki taraflı (mağdur ve kahraman) kimliği aynı zamanda tutarlılık anlamında bir sıkıntıyı da beraberinde getirdi. Mücadeleye odaklanma, bir başka sorundu. Düşman kimdi ya da neydi? Tarih boyunca bütün önemli hareketler, iyi ya da kötü, sınıf temelliydi. Bir ya da birkaç grup, kendisini sömüren ya da kendisine zulmeden başka bir grupla mücadele etmişti. Genel olarak mücadele, o dönemin üretim ya da bölüşüm sisteminin temel kaynaklarının denetimi ve kullanımını üzerine yürütülüyordu. Prekaryanın tam da farklı toplumsal grupları içinde barındıran yapısından dolayı söz konusu kaynakların ne olduğuna dair net bir fikri yoktu. Entelektüel anlamdaki pirleri arasında, güvencesizliği dile getiren Pierre Bourdieu (1998), Michel Foucault, Jürgen Habermas ve *İmparatorluk* adlı temel eserin sahipleri Michael Hardt ve Tony Negri'yi (2000) ve arka planda Hannah Arendt'i sayabiliriz. Prekarya hareketi içindekiler, 1968 hareketinin uzantısı olarak Herbert Marcuse'nin (1968) *Tek Boyutlu İnsan* adlı kitabının ait olduğu Frankfurt Okulu geleneğiyle de bağlantı kuruyordu.

Prekarya, aklın özgürleşmesi ve güvencesizliğe dair ortak bir bilinç demektir ancak hiçbir devrim, sadece anlamakla olmu-yordu. Ortada henüz yeterince etkili bir kızgınlık yoktu, çünkü herhangi bir siyasi gündem ya da strateji oluşturulmamıştı. Zaten hareket için semboller aranmasına, hareket içindeki tartışmaların diyalektik karakterine ve prekarya içinde yer alan

ve yok olması mümkün görünmeyen gerilimlere bakıldığında, prekaryanın mevcut koşullara programatik bir cevap vermediği anlaşılıyordu.

Avrupa 1 Mayıs'ının liderleri, bu sıkıntıları ve çatlakları gidermek için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Gerçekten de bu çabanın boyutu ve içeriği, hazırladıkları görseller ve posterlerden anlaşılabilir. Örneğin söz konusu posterlerden bazıları göçmenler ve başka gruplar arasındaki çıkar birliğini vurgularken (2008'de Milan'daki Avrupa 1 Mayıs'ının posterindeki *migranti e precarie* sloganı ayrıca süslenmişti), benzer bir stratejiye Berlin'de 2006 yılında kullanılan posterde gençler ve yaşlılar için başvurulmuştu (Doerr, 2006).

Fakat solcu-özgürlükçü olarak nitelendirilebilecek bir hareket olarak prekaryanın, hareketin dışındakileri korkutması, hatta ve hatta ilgi uyandırması için daha gidecek yolu var. Hareketin en hararetli savunucuları bile gösterilerin tehditten çok tiyatroyu anımsattığını, kolektif bir güvencesizlik deneyimi içerisinde bireysellik ve kimliği ön plana çıkaran bir yapısı olduğunu kabul edecektir. Sosyologların diliyle söyleyecek olursak, hareketin kamusal alandaki tezahürü, güvencesizlik içerisinde oluşan öznelliğin getirdiği gurur olarak okunabilir. Hamburg'daki bir yürüyüş için hazırlanan Avrupa 1 Mayıs'ı posterinde, bir karşı koyuş pozunu içerisinde dört farklı kişiye yer verilmişti: Temizlik işçisi, bakıcı, mülteci ya da göçmen ve bir de muhtemelen posterini kendisi hazırlamış olan 'yaratıcı' işçi. Giderek küreselleşen dünyada göçebeliği temsil eden bir bavula da posterde hatırı sayılır bir yer verilmişti.

Semboller önemlidir çünkü grupları, bir dizi yabancı olmanın ötesine taşıyarak birleştirir. Sınıf ya da kimlik oluşturmaya, ortaklıkların farkına varılmasına, dayanışma, kardeşlik (fraternité) kurmaya yardımcı olur. Bu kitap da, sembollerden siyasi bir programa geçişi ele alıyor. Prekaryanın bir cennet siyasetinin öznesi olarak gelişimine baktığımızda, söz konusu hareketin, tiyatro ve özgürleşmeye dair görsel fikirler bütününden, devletin kafasını karıştıran ya da kafasını bozan bir yapıdan, birtakım taleplerle devleti karşısına alan bir safhaya geçmesi gerekiyor.

Avrupa 1 Mayıs'ı gösterilerine bakıldığında, salsa çalınan, politikacılarla dalga geçilen ve mizahın hâkim olduğu posterlerin hazırlandığı ve bu nitelikte konuşmaların yapıldığı, adeta karnavalı andıran yapısı göze çarpar. Hareketin bileşenlerini birbirine bağlayan görece gevşek ağın yaptığı eylemlerin çoğu, stratejik ya da toplumsal açıdan tehdit oluşturan bir yapıdan ziyade anarşizan ve gözü pek bir nitelik arz ediyordu. Örneğin, Hamburg'daki eyleme katılanlara, otobüse binerken ya da sinemaya giderken para ödememenin yolları hakkında tavsiyeler verildi. Karnaval maskeleri takan, yaklaşık yirmi kişiden oluşan ve kendilerine Spider Mum, Multiflex, Operaistorix ve Santa Guevara adını veren genç bir grup, 2006'da hareketin hafızasında önemli yer eden müthiş bir eylem gerçekleştirerek, daha çok gurmelerin alışveriş yaptığı bir süpermarkete gündüz vakti baskın yaptı. Alışveriş arabalarını lüks yiyecek ve içeceklerle dolduran grup, kendi fotoğraflarını çektikten sonra dükkândan ayrıldı. Ayrılırken de kasadaki kadına bir çiçek ve not bıraktı. Notta şöyle yazıyordu: Serveti yaratan biziz ama bir faydasını görmedik. Eylemciler *The Edukators* adlı filmde esinlenmişti. Robin Hood adlı bu grup hiç yakalanamadı. Daha sonra internete bir not bıraktılar ve dükkândan götürdükleri yiyeceği şehirde en çok sömürdüklerini düşündükleri işçilere, yani stajyerlere dağıttıklarını duyurdular.

Genellikle müttefik kazanmak ya da toplumun ortalama kesimini etkilemeyi hedef olarak seçmeyen bu tip gruplar, aklı-mıza birtakım tarihsel analogiler getiriyor. Prekaryanın gelişimi açısından düşünürsek belki de emeğin, çalışmanın ve konut güvencesizliğine karşı olan grupların, artık kişilere özgü eski ayrıcalıkların ortadan kalktığı ve toplumsal sözleşmelerin de bir kenara konduğu bütün büyük dönüşüm dönemlerinde ortaya çıkan 'ilkel isyankârlar'a benzerlik gösterdiği bir safhasındayız. Eric Hobsbawm'ın (1959) da akıllarda kalan bir şekilde belirttiği gibi Robin Hood'lar hep var olagelmıştır ve bu tarz toplumsal özneler dönemsel olarak, yeni sınıfın çıkarlarını savunacak tutarlı bir strateji şekillenmeden önce ortaya çıkmıştır.

Avrupa 1 Mayıs'ı ve dünyanın başka yerlerindeki benzer hareketlerin katılımcıları, aslında buz dağının sadece görünen kısmını oluşturmaktaydı. Dünyada korku ve güvensizlik içinde yaşayanların sayısı çok daha fazla ancak bu insanların çoğu, kendilerini Avrupa 1 Mayıs'ı gösterileriyle ilişkilendirmiyor. Ancak bu durum, söz konusu insanların prekarya içerisinde olmadıkları anlamına da gelmemeli. Oradan oraya savrulabilen, liderleri olmayan bu öfkeli grup, gerek aşırı sağ gerekse aşırı sola yahut kendilerinin korku ve endişelerine oynayan popülist demagoglara meyledebilmektedir.

Prekarya eyleme geçiyor

Floransa'dan çok da uzakta bulunmayan Prato şehri, 1989 yılında tam anlamıyla bir İtalyan şehriydi. Yüzyıllar boyunca kıyafet ve tekstil açısından çok önemli bir üretim merkeziydi. Bu kentin yüz seksen bin kişilik nüfusu nesiller boyunca söz konusu endüstrilerde istihdam edilmişti. Eski değerleri temsil eden bu şehir, siyaset bakımından net bir şekilde solda konumlanmıştı; toplumsal dayanışma ve ılımlılığın vücut bulmuş merkeziydi.

Tam da 1989 yılında, otuz sekiz kişilik bir Çinli işçi grubu şehre geldi. Arka arkaya, mülkiyeti Çinli göçmenlere ve onlarla bağlantılı birkaç İtalyana ait bir dizi kıyafet üretim merkezi ortaya çıktı. Çalışma izni olmayan Çinliler ardi ardına şehre getiriliyordu. İlk defa fark edildiklerinde, bu göçmenlere müsamaha gösterildi. Zira canlanmakta olan ekonomiye katkı yapıyorlardı ve devletten herhangi bir yardım almadıkları için kamu finansmanına herhangi bir yük getirmeleri gibi bir durum da yoktu. Kendi hallerinde yaşayan ve dışarıyla çok içli dışlı olmayan bu göçmenler, Çinli fabrikaların bulunduğu yerleri toplu bir şekilde mesken tutmuştu. Girişimci göçü vermeye dayalı uzun bir tarihi bulunan ve Zheijang Bölgesi'nin sayfiye yeri olan Wenzhou kentinden gelen bu göçmenlerin çoğu Frankfurt üzerinden üç aylık turist vizesiyle İtalya'ya geliyor, vizeleri bittikten sonra gizliden çalışmaya devam ederek kendilerini kırlgan ve sömürüye açık bir konuma sokuyorlardı.

Yıl 2008'i gösterdiğinde şehirdeki kayıtlı Çinli firma sayısı 4.200'ü bulurken işçilerin sayısı da 45.000 olmuştu ki bu da şehir nüfusunun beşte birine denk geliyordu (Dinmore, 2010a, b). Bu işçiler, kent yetkililerinin hesaplarına göre günde bir milyon kıyafet üretiyordu ki bu, dünya nüfusunu yirmi yıl içerisinde giydirip yeterdi. Bu esnada Çinlilerin müdahalesi ve Hindistan ile Bangladeş'ten gelen rekabet, yerel İtalyan firmalarını yakından etkilemişti. Bu firmalarda 2010 yılında yalnızca yirmi bin işçi çalışmaktaydı ki bu sayı 2000 yılında 31.000 idi. Söz konusu firmalar küçüldükçe, istihdam edilen işçiler de daha düzensiz ve güvencesiz işlerde çalışmaya başladı.

Buna daha sonra Avrupa ve Kuzey Amerika'daki eski endüstri merkezlerini etkilediği gibi Prato'yu da vuran finansal kriz eklendi. İflaslar giderek artarken işsizlik tırmandı ve işçilerin duyduğu memnuniyetsizlik gayet sert bir hal almaya başladı. Sol politika, Kuzey Birliği'nin yabancı düşmanlığı üzerine kurulu dilinin de etkisiyle iktidardan düştü. Kuzey Birliği de yasadışı göçmenleri tarif ederken 'kötüler ordusu'nu alaşağı etmek gibi bir söylem kullanan siyasi müttefikleri Silvio Berlusconi gibi Çinlilerin fabrikalarına ve sıkı çalışma koşullarının olduğu atölyelerine vakit kaybetmeden gece baskınları düzenleyerek işçileri şeytanlaştırdı. Çin'in olaylar karşısında sarılan elçisi hemen Roma'dan ayrıldı ve yaşananların kendisine 1930'larda Nazilerin yaptıklarını anımsattığını söyledi. Ancak tuhaf olan bir şey vardı; Çin hükümeti göçmenlerin iadesi konusunda isteksizdi.

Ancak olayların tek sebebi, yabancılara müsamaha göstermeyen yerli nüfus değildi. Çinlilerin dışa kapalı şekilde yaşamasının da bunda etkisi vardı. Prato'nun eski fabrikaları rekabet etmekte zorluk çekerken ve İtalyan işçiler kendilerine alternatif gelir kaynakları aramaya girişirken, Çinliler cemaat içinde cemaat oluşturuyordu. Gelen haberlere göre Çin mafyası, Çin'den başka ülkelere gidişi örgütleyip dışa kapalı yerleşim bölgelerini idare ettiği gibi bir yandan da hâkimiyet için Rus, Arnavut, Nijerya ve Romanyalı çetelerle de iktidar mücadelesi veriyordu. Üstelik bu yaşananlar Prato ile de sınırlı de-

ğildi. Çinli çeteler Çinli şirketlerle bir olup İtalyan altyapı projelerine de yatırım yapıyordu ve bu projeler arasında Civitavecchia limanı yakınındaki milyarlarca Euro değerindeki 'Çin terminali' de vardı.

Prato, küreselleşmenin ve prekaryanın büyümesiyle ortaya çıkan çelişkilerin sembolü haline aldı. Çinlilerin çalıştığı atölyelerin yayılmasıyla İtalyanlar proleter rollerini kaybetmeye ve güvencesiz işlerde çalışmaya başladı. Tabii bir iş bulabilirlerse! Artık prekaryanın göçmenlerden oluşan ayağı, bir yandan kendi içlerindeki şüpheli ağ ilişkilerine dayanmaya devam ederken, diğer yandan da yetkililerin hışmına uğruyordu. Prato'da yaşananlar hiçbir şekilde bu şehre mahsus değildi ve aslında küreselleşmenin dip dalgasını yansıtmaktaydı.

Küreselleşmenin çocuğu

Her ne kadar terimler aynı olmasa da adına neoliberal ya da özgürlükçü denilen bir dizi sosyal ve ekonomik düşünür, 1970'li yılların sonunda daha önce kaybettikleri cesaretlerini yeniden kazanmıştı. Zira on yıllar boyunca ihmal edilip dinlenmedikleri dönemin artık son bulduğunu fark etmişlerdi. Söz konusu düşünürler, Büyük Buhran'dan korkmayacak ya da İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortalığı silip süpüren Sosyal Demokrasi'ye bağlanmayacak kadar gençti.

Bu düşünürler, planlama ve düzenleme aygıtlarına sahip merkezi hükümetle bir tuttıkları devleti sevmiyordu. Dünyayı, koşullar nerede uygunsa yatırım, istihdam ve gelirin de oraya akacağı, giderek açılan bir yer olarak algılıyorlardı. Onlara göre mesele şöyleydi: Özellikle Avrupa ülkeleri, sanayide çalışan işçi sınıfının ve bürokrasideki kamu çalışanlarının İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana elde ettikleri güvenceleri geri almadığı, sendikaları yola getirmedeği ve o dönemde yeni bir terim olan sanayisizleşme süreci hızlandırılmadığı sürece işsizlik artacak, ekonomik büyüme yavaşlayacak, yatırımlar başka yerlere gidecek ve fakirlik yükselişe geçecekti. Bu, iç karartıcı bir değerlendirmeydi. Söz konusu düşünürler, köklü değişim-

ler istiyorlardı ve Ronald Reagan ya da Margaret Thatcher gibi siyasetçilerde, kendi analizlerine göre hareket edecek liderlik vasıfları mevcuttu.

Trajedi şuradaydı: Teşhisleri kısmen doğru olsa da öngörülerini feci sonuçlar doğurdu. Takip eden otuz yıl içerisinde trajediye bir de şu eklendi. Neoliberallerin ortadan kaldırmak istediği sistemi ortaya çıkaran sosyal demokrat partiler, neoliberallerin siyaset önerilerine kısa bir süre karşı çıktıktan sonra onların hem teşhislerini hem de siyaset önerilerini hiç utanmaksızın kabullendiler.

1980'lerde ortaya atılan bir neoliberal iddia da ülkelerin 'emek piyasasında esneklik' politikalarını izlemesi gerektiğiydi. Bu iddiaya göre emek piyasaları esnekleştirilmediği sürece emek maliyetleri artacak, şirketler üretimi maliyetlerin daha düşük olduğu bölgelere nakledecek ve finans sermayesi 'memleket'e değil maliyetlerin düşük olduğu ülkelere yatırım yapacaktı. Esnekliğin pek çok boyutu vardı. Ücret esnekliği talepteki değişikliklere göre bir ayarlama, yani ücretlerin düşürülmesi demektir. İstihdamda esneklik, firmaların istihdam düzeylerini kolayca ve masrafsız bir şekilde değiştirmesi anlamına gelmekteydi ve bu durum, istihdamın korunması ve istihdam güvenliğinde azalmadan başka bir şey demek değildi. İş esnekliği ise çalışanların şirket içerisinde oradan oraya transfer edilmesi ve iş yapılarının asgari muhalefet ve maliyetle değiştirilmesi olarak görülüyordu. Vasıflarda esneklik ise işçilerin vasıflarının kolayca ayarlanması demektir.

Aslında, bu yüzüstü neoliberal iktisatçıların savunduğu esneklik, çalışanları sistematik olarak daha güvencesiz hale getirmekten başka bir şey değildi ve bu stratejinin yatırım ve istihdamın devam etmesi için gerekli olduğu iddia ediliyordu. Ekonomide yaşanan her olumsuzluk, esnekliğin olmamasıyla ve emek piyasalarında 'yapısal reformlar' yapılmamasıyla açıklanmaktaydı.

Küreselleşme giderek hayatımıza girerken ve hükümetlerle şirketler kendi emek ilişkilerini esnekleştirmek konusunda birbiriyle yarışırken, güvencesiz işlerde çalışanların sayısı kat-

lanarak çoğaldı. Esnek emek yayılırken eşitsizlikler de arttı ve sanayi toplumunun temelindeki sınıf yapısının yerini bu yapıdan daha karmaşık ama sınıftan kesinlikle bağımsız olmayan bir yapı aldı. Buna tekrar döneceğiz. Ancak politika değişikliklerine ve küreselleşen piyasa ekonomisinin gerekliliklerine şirketlerin cevapları, dünyada neoliberrallerin ya da onların politikalarını hayata geçiren siyasetçilerin de tahmin etmediği bir eğilim yarattı.

Gerek müreffeh gerekse yükselen piyasa ekonomilerindeki milyonlarca insan, geçmişin gölgelerini taşısa da yeni bir olgu olarak değerlendirilebilecek 'prekarya'ya dâhil oldu. Prekarya 'işçi sınıfı' ya da 'proletarya'nın bir parçası değildi. Proletarya denildiğinde akla uzun dönemli, istikrarlı, sabit-zamanlı ve ileriye dönük olarak işçinin ne kadar ve nasıl ilerleyebileceği açıkça belli olan işlerin bulunduğu, sendikalaşmanın olduğu, kolektif sözleşmelerin yapıldığı, ebeveynlerin iş unvanlarını anladığı, isimleri ve özellikleri bilinen yerel işverenlerin bulunduğu bir toplum akla gelir.

Prekaryaya dâhil olanlar işverenlerini tanımadığı gibi, işverenlerinin geçmişte kaç kişiyi istihdam ettiğini ya da gelecekte bu sayının kaç olacağını da bilmez. 'Orta sınıf' da değildirler zira bu sınıftan insanların sahip olması beklenen sabit ya da öngörülebilir bir maaş, statü yahut çeşitli haklara sahip değildir.

1990'lar boyunca giderek daha fazla insan –üstelik sadece gelişmekte olan ülkelerde değil– kendilerini kalkınma iktisatçılarının ve antropologların 'enformel' dediği bir konumda bulmaya başladı. Bırakın başkalarında ortak bir yaşam ya da çalışma biçimi görmeyi, söz konusu insanlar 'enformel' ifadesini kendilerini tanımlamak açısından da muhtemelen faydalı bulmayacaktı. Dolayısıyla işçi sınıfı, orta sınıf ya da 'enformel' değillerdi. Peki neydi bu insanlar? *Güvencesiz* bir var oluşa sahip olarak tanımlanmak, bir tanınma belirtisi meydana getirebilirdi. Bu insanların arkadaşları, akrabaları ve meslektaşları da bir tür geçici konuma sahipti ve bu geçiciliğin kaç yıl, kaç ay ya da kaç hafta süreceğine dair bir güvenceleri de yoktu. Genelde bunu arzu etmiyor ve hatta bunun için çaba da göstermiyorlardı.